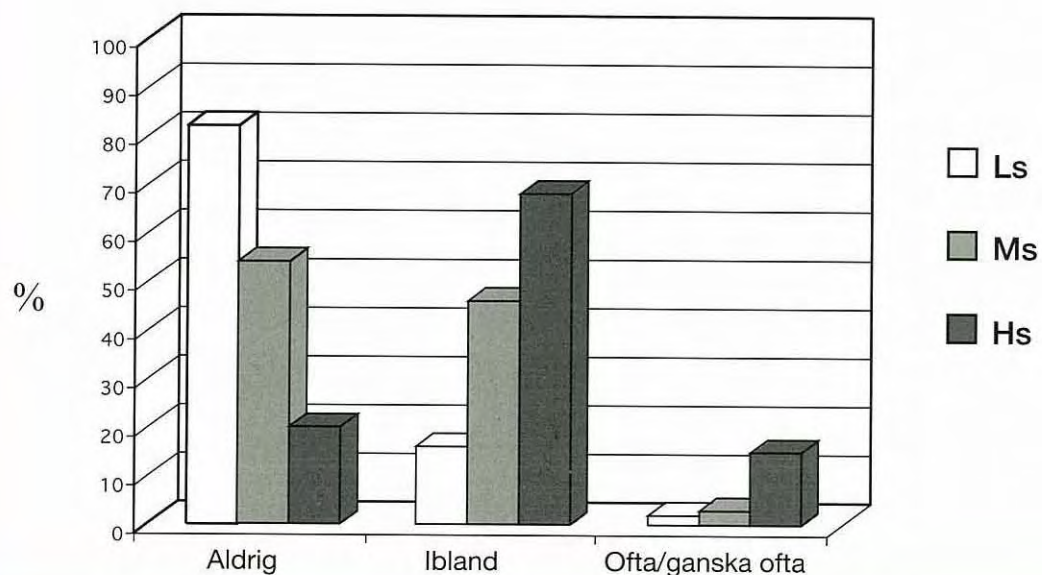

Eldlekar och eldsanläggelse

Bland 7-16 år gamla barn

Frekvenser och utvecklingsmönster
i en normalpopulation

Frekvens av lek med eld i låg-, mellan- och högstadiet

RÄDDNINGSGRUP
VERKET

Eldlekar och eldsanläggelse blad 7-16 år gamla barn Frekvenser och utvecklingsmönster i en normalpopulation

Rapporten har utarbetats av
Yvonne Terjestam, Högskolan i Karlstad, inst för Utbildningsvetenskap
Olof Rydén, Lunds Universitet, Psykologiska inst.
Författarna svarar för innehållet i rapporten.

Räddningsverkets kontaktpersoner:

Barbro Wilhemsson. Risk- och miljöavdelningen, telefon 054-13 51 16.

Mette Lindahl-Olsson. Enheten för brand och räddning, telefon 054-13 51 27.

1995 Räddningsverket, Karlstad
Räddningstjänstavdelningen.

Beställningsnummer P21-109/95
2002 års utgåva

urn:nbn:se:rii:publ-2002-01-01-109-95

ELDLEKAR OCH
ELDSANLÄGGELSE
BLAND 7-16 ÅR GAMLA BARN

Frekvenser och utvecklingsmönster
i en normalpopulation

fil.dr. Yvonne Terjestam och prof. Olof Rydén

Yvonne Terjestam
Högskolan i Karlstad
Inst. för Utbildningsvetenskap
och psykologi
651 88 Karlstad

Olof Rydén
Lunds Universitet
Psykologiska inst.
Paradisgatan 5P
223 50 Lund

Sammanfattning

Av 736 elever, jämt fördelade över klasserna 1 till och med 9, som besvarade ett frågeformulär angående sin erfarenhet av eld, anger 50 barn (7%) att de ofta eller ganska ofta leker med eld. Antalet barn som någon gång leker med eld femdubblas från låg- till högstadiet, från ca 20% till 80%. Ofta handlar det om att leka med smällare eller tända ljus men var fjärde elev på lågstadiet (Ls) och 3/4 av ungdomarna på högstadiet (Hs) anger dessutom att de "tänt på något". Uppkomna skador (54 fall) förefaller oftast lindriga, dock har 13 elever skadat sig själv (hår, fingrar), och i 26 fall hade träd, buskar och papperskorgar brunnit och i ett fall ett trädskjul. Totalt 53 barn hade tappat kontrollen över en eld de anlagt och fått hjälp av kamrater, föräldrar eller, i 11 fall, brandkåren. I mellanstadiet (Ms) anger över hälften (56%) att de inte vet varför de tänt på, ca 1/5 att de "ville se det brinna" och ungefär lika många anger som motiv att de varit uttråkade. Motiven är klarare på Hs där endast 15% anger att de "inte vet", 38% att de vill se det brinna, och 27% att de varit uttråkade. Dessutom säger ungefär 10% av eleverna att de tänt på därför att de varit arga eller "ville förstöra". Barnens allmänna attityd till eld är mångfacetterad. Över hälften (60%) tycker att eld är "mysigt", mer än var tredje (36%) "spännande" och ungefär var fjärde (26%) "hemskt" eller "skrämmande". Många uppger flera alternativ. Elevernas kunskaper om vad som är lättantändligt material är ofta dåliga. Var femte elev på Ms tror att gummi och krita är lätt att antända och bara 20% vet att jeansstyg är lättantändligt. Eleverna på Hs har inte bättre kunskaper. Undersökningen visar att det bland barn och ungdomar (6-16 år) i en normalgrupp är vanligt att leka med, eller anlägga eld på ett sätt som kan få allvarliga konsekvenser, och att detta beteende blir vanligare med stigande ålder. Elevernas kunskaper om vad som är lättantändligt material är otillräckliga vilket kan förstås i ljuset av att många inte får lära sig handskas med eld av sina föräldrar och ännu färre, i Ls, säger sig ha fått sådana kunskaper i skolan.

Summary

Of 736 pupils, evenly divided between classes 1 to 9, who answered a questionnaire about their experiences with fire, 50 of them (7%) say that they often or fairly often play with fire. The number of children who have sometimes played with fire is five times as many in the final three years of compulsory school, Högstadium (Hs) compared to the first three years, Lågstadium (Ls). The figures are 80% compared to around 20%. In many cases they have played with fireworks or lit candles, but every fourth pupil in Ls and 3/4 of the pupils in Hs say in addition that they have "set fire to something". The damage caused (54 cases) appears to be mainly light, but 13 pupils have injured themselves (hair, fingers), and in 26 cases trees, bushes and waste-paper baskets had been burnt. In one case it was a garden shed. A total of 53 children had lost control of the fire they had started and had been given help by friends, parents or, in 11 cases, the fire brigade. In the middle three years of compulsory school, Mellanstadiet (Ms), 56% of the pupils say that they do not know why they started the fire, about 1/5 say that they "wanted to see something burn" and roughly the same number give as a motive that they were bored. The motives are clearer in Hs where only 15% say that they "don't know", 38% that they wanted to see something burn, and 27% that they were bored. In addition about 10% of the pupils say that they lit the fire because they were angry or "wanted to destroy something". The children's general attitudes to fire are very varied. Over half (60%) think that fire is "fun", more than a third (36%) think that it is "exciting" and about a fourth think that it is "terrible" or "frightening". Many give several alternatives. Often pupils know little about how inflammable various materials are. A fifth of the pupils in Ms believe that rubber and chalk are easy to set on fire and only 20% know that jeans are highly inflammable. The pupils in Hs are no better. The study shows that it is common for children and young people (aged 6 - 16) to play with or light fires in a way that can have serious consequences and that this behaviour becomes more common the older the pupils get. The pupils' knowledge as to the inflammability of different materials is insufficient. This can be seen against the background that many of them are not taught to deal with fire by their parents and even fewer in Ls say that they have been taught this at school.

Inledning

Eldsanläggelsens problematik har kommit i fokus genom den kraftiga ökningen av anlagda bränder i Sverige såväl som utomlands. Ungdomars vandalisering med hjälp av eld är en starkt bidragande orsak till denna ökning (Andersson, 1995; Home Office, 1988).

Kolko (1985) rapporterar att av de som arresteras för brandanläggelser i USA är 11% under 10 år. I Sverige beräknas 36% vara under 15 år (Andersson, 1995). Vi har inga differentierade uppgifter i Sverige eftersom det inte gjorts några systematiska undersökningar som inkluderat barn.

Studier från andra västländer visar att barn leker med eld i större utsträckning än man tidigare trott. Lek med tändstickor resulterar ofta i att även små barn anlägger eld. I en retrospektiv undersökning av en normalgrupp bestående av 99 st fem till tio år gamla pojkar, visade Kafry (1980) att 18% av alla självrapporterade bränder hade anlagts före tre års ålder. Detta indicerar att när mycket små barn leker med eld så resulterar leken relativt ofta i bränder (Gaynor & Hatcher, 1987). En väsentlig orsak är troligen oförmåga att hantera eld kombinerad med rädsla eller panikreaktioner när det börjar brinna.

Fascination inför eld - ett normalt fenomen

Fascination inför eld är ett allmänmänskligt fenomen som utvecklas redan vid två-tre års åldern. Detta kan hos små barn uttrycka sig som "brandanstiftan" i det lilla formatet; en lust att leka med tändstickor, att "tända på" när tillfälle ges. Kafry (1980) visade att 45% av de pojkar hon undersökte lekte med eld. Hon fann vidare att eldlekar minskade runt sju års ålder. Denna minskning åtföljdes dock inte av ett minskat intresse för eld. Wooden & Berkey (1984) fann också att barn och ungdomar som sällan eller aldrig lekte med eld ändå var nyfikna på eld. Fineman (1980) anger att den största gruppen av eldsanläggare är 5-10 år gamla pojkar med relativt goda familjeförhållande och som anlägger bränder av ren nyfikenhet. Han anser att nyfikenhet, experimentlusta och ibland dålig handledning från föräldrarna utgör de vanligaste orsakerna till att barn i denna ålder anlägger eld.

De psykologiska förutsättningarna för att "tända på" finns således hos många som aldrig kommer att anlägga en brand. Ytterligare, förstärkande, omständigheter måste in i bilden. Dessa omständigheter kan antingen vara av utvecklingspsykologisk "normal" karaktär som t.ex. nyfikenhet och experimentlusta eller vara förankrade i en mer eller mindre komplex psykologisk problematik. De kan också utgöras av *frånvaron* av vissa skyddande faktorer som t.ex. adekvat information om eld och eldhantering och/eller möjlighet för barnet att experimentera och lära sig handskas med eld under skyddade former.

Intresset för eld måste alltså förstås i ett utvecklingspsykologiskt perspektiv. Först från ca 11 års ålder förefaller eldanstiften vara starkare förknippat med asocialt beteende (Jacobson, 1985; Kosky & Silburn, 1984).

Studier av barn som anlagt bränder

Karaktärsdrag

Även små barn kan anlägga bränder uppsåtligt. Uppsåtlig eldsanläggelse i tidiga åldrar har kunnat kopplas till olika slags psykologisk problematik (Gaynor & Hatcher, 1987). Många undersökningar har visat att barn och ungdomar som lever under psykisk stress oftare anlägger eld än andra barn. Man har dessutom funnit samband mellan eldsanläggelse och olika karaktärsdrag som dålig impulskontroll, hyperaktivitet, aggressivitet, oförmåga att bilda positiva relationer till jämnåriga samt olika beteendestörningar (Forehand m. fl, 1991; Heath m. fl., 1983; Jacobson, 1985; Kolko & Kazdin, 1989; 1991).

I en studie av 29 barn som omhändertagits för brandanläggelse fann Bumpass m. fl. (1983) en påtaglig oförmåga att uppfatta och identifiera egna känslor. Resultatet av denna oförmåga blev att känslorna inte kunde komma till uttryck och därför intensifierades till en outhärdlig nivå. Att anlägga en brand blev då ett sätt att ge utlopp för ett plågsamt spänningstillstånd (se även Wiklund, 1983).

Kafry (1980) fann att barn som lekte med tändstickor var mer aggressiva, "busigare", mer äventyrslystna och impulsiva samt oftare råkade ut för olyckor än barn som inte lekte med tändstickor.

Sammantaget tyder dessa undersökningar på att helt olika karaktärsdrag kan öka risken för att barn anlägger bränder. En aktivitetsfaktor är tydlig. Den framträder i beskrivningar av extraversion, äventyrslystnad och "busighet", alltså normala särdrag, men också i hyperaktivitet och okontrollerad aggressivitet, som indicerar avvikelser av klinisk karaktär. Oförmåga att identifiera egna känslor – alexithymi – är en riskfaktor av helt annat slag; den verkar indirekt genom att öka individens sårbarhet, som bl. a. kan komma till uttryck i en anlagd brand.

Motiv

Bränder anlagda av barn har indelats i olika motivgrupper: nyfikna barn som leker med tändstickor men inte avser anlägga bränder; ungdomar som anlägger bränder som ett av flera brottsliga beteenden, samt den grupp barn och ungdomar där eldsanläggningen är en konsekvens av svårartade psykiska störningar (Wooden & Berkey, 1984). Ett exempel är barn som anlägger bränder som ett rop på hjälp dvs som omedvetet eller medvetet försöker de ge uttryck för sitt inre kaos.

Andersson (1995) konstaterar att ungdomars brandanläggelse i huvudsak är ett resultat av förstörelselust. Denna kan i sin tur antas emanera från hämndkänslor som aggressiva, hyperaktiva barn oftare har anledning att erfara (Kolko, 1985). Den impulsiva individen riskerar också att drabbas av långtråkighet, ytterligare ett motiv att söka spänning genom att anlägga brand (Clarke, 1981).

Ett risk- respektive ett säkerhetsperspektiv

Större delen av våra kunskaper om barn och bränder kommer från studier av barn och ungdomar som omhändertagits för psykiatrisk vård (Kolko, 1985). Man studerar alltså vad som karaktäriserar de individer som har uppmärksamats av myndigheterna därför att de anlagt bränder. Med utgångspunkt i ett negativt utfall fokuserar man alltså uteslutande på riskfaktorer dvs sådana variabler som är förknippade med hög sannolikhet för eldsanläggning. För att få förståelse för eldsanläggningens etiologi anser vi det väsentligt att även studera de skyddande faktorerna. Med skyddande faktorer avser vi sådana som minskar sannolikheten för vådlig hantering av eld och som därigenom förbättrar barnens motståndskraft mot riskfaktorerna. Man skulle kunna tala om patogena respektive salutogena, dvs "sjuk"- respektive skyddsfaktorer i utvecklingen mot ett förhållningssätt till eld och eldhantering. Forskningen har haft en ensidigt "patogen" inriktning, detta trots att fascination inför eld är ett normalt fenomen som brandanstiftan är en avvikelse från. Troligen finns det komplexa interaktionseffekter mellan riskfaktorer respektive skyddande faktorer relativt eldsanläggning.

Med tanke på det stora intresse och den omfattande forskning som ägnas brandanstiftan hos barn och ungdomar, är det anmärkningsvärt att vi inte vet vad som är normalt beteende relativt eld och eldhantering i olika åldrar. Hur vanligt är det att barn leker med eld och vilka uttryck tar sig sådana lekar? Det är stor skillnad på att experimentera genom att tända och släcka stearinljus och att sätta eld på vätskor eller föremål. Finns det en utvecklingsprocess här med ett generellt förlopp som gäller flertalet barn? Avviker vissa barn redan tidigt från ett sådant generellt mönster, barn som kommer i riskzonen för att bli eldsanläggare i mer kvalificerad mening? Litteraturen ger inga svar på frågor om eldsanläggningens etiologi eftersom det finns få normalpsykologiska undersökningar om barns erfarenhet och upplevelse av eld respektive eldsanläggning. Studier av svenska förhållanden saknas helt.

De flesta psykologiska fenomen är olika dominanta under olika utvecklingsperioder. Det saknas undersökningar som är inriktade på att kartlägga utvecklingsprocesser och utvecklingsbetingad dominans respektive latens hos de risk- och skyddsfaktorer som identifierats när det gäller brandanstiftan.

Syfte

Det övergripande målet med föreliggande studie är att kartlägga erfarenhet av eld och eldanstiftan i en grupp "normala" barn och ungdomar som alltså inte tillhör en klinisk population eller någon av socialtjänsten eller polisen uppmärksammas grupp, samt att samla information om sådana individfaktorer och situationella förhållanden som kan antas öka respektive minska risken för eldanstiftan.

Vi studerar alltså barns upplevelse och erfarenhet av eld ur ett normalpsykologiskt utvecklingsperspektiv. Riskfaktorer såväl som skyddande faktorer fokuseras.

Eftersom tidigare forskning sällan undersökt normalgrupper och kunskaper därför saknas om det "normala" beteendet hos barn och ungdomar relativt eld är projektet explorativt.

Metod

Undersökningsgrupp

Delstudien inkluderar grundskoleelever från tre olika rektorsområden i en mellansvensk medelstor stad. Ett av dessa rektorsområden omfattar i stor utsträckning villakvarter, ett annat företrädesvis höghuskvarter medan det tredje har ett blandat upptagningsområde.

Mellan 70 och 90 st elever från varje årskurs, dvs 1 till och med 9, deltog i undersökningen som totalt omfattar 736 barn och ungdomar (316 flickor och 420 pojkar) (tabell A).

Tabell A. Frekvensfördelning efter kön och stadium

	Lågstadiet	Mellanstadiet	Högstadiet
Pojkar	142	141	137
Flickor	92	118	106
Summa	234	259	243

Åldersspridningen ligger mellan 6 och 16 år.

Data insamlades klassvis och tog ungefär en undervisningstimme i anspråk per klass.

Mätmetoder

Eleverna fyllde individuellt i dels ett frågeformulär angående upplevelse och erfarenhet av eld (bilaga 1-3) dels självskattningstestet "Jag Tycker Jag Är" (Ouvinen-Birgerstam, 1985).

Frågeformuläret omfattar följande områden: egen erfarenhet och frekvens av eldsanläggelse samt av lek med eld, ljus och smällare; attityd till eld; motiv till lek med eld och eldsanläggning; kunskap om eldhantering; beteende vid brand samt skador åsamkade av lek med eld.

Formuläret har utformats specifikt för föreliggande studie och har anpassats till de olika åldersgrupperna. En preliminär version av formuläret prövades på ett par klasser och reviderades därefter. Skillnaderna i formuläret mellan de olika stadierna är betydande. För lågstadiet (Ls) är svarsalternativen i huvudsak ja, nej samt aldrig, ibland eller ofta, medan svaren är mer differentierade för högstadiet (Hs).

Svarsalternativen i mellanstadiet (Ms) är mer lika Ls än Hs. Ls svarar på färre frågor än Ms och Hs. Några öppna svar förekommer inte i Ls. Ms har färre öppna svarsmöjligheter än Hs.

Anpassningen efter stadier gäller ord, formuleringar och antalet svarsalternativ.

Vissa väsentliga frågor kunde inte ställas till de lägre skolstadierna, särskilt i Ls, eftersom antalet frågor måste begränsas av tidsskäl.

Jämförbarhet mellan stadierna har eftersträvat i görligaste mån. Det har dock inte varit ett primärt syfte. Jämförelser mellan barn i olika åldrar måste göras med hänsynstagande till framför allt kognitiva och sociala skillnaderna mellan låg-, mellan- och högstadiebarn.

Självskattningsskalan "Jag Tycker Jag Är" består av ett antal påståenden som skall accepteras eller förkastas. Genom faktoranalys har fem olika aspekter av självbilden identifierats: fysiska egenskaper, färdigheter och talanger, psykiskt välmående, relationer till familjen samt relationer till andra. Dessutom erhålls ett totalt mått på självkänslan.

Höga test-retest korrelationer för upp till två års intervall visar att individens självbild kan studeras på ett reliabelt sätt med denna metod. Resultat som visar att lägre poäng karaktäriserar osäkra, tillbakadragna barn samt "problembarn", enligt lärarnas bedömning, utgör bevis för testets validitet.

Testet finns i två versioner, ett för lågstadiet och ett för mellan- och högstadiet. Resultatet från självskattningsskalan kommer att redovisas separat (Terjestam & Rydén, 1995).

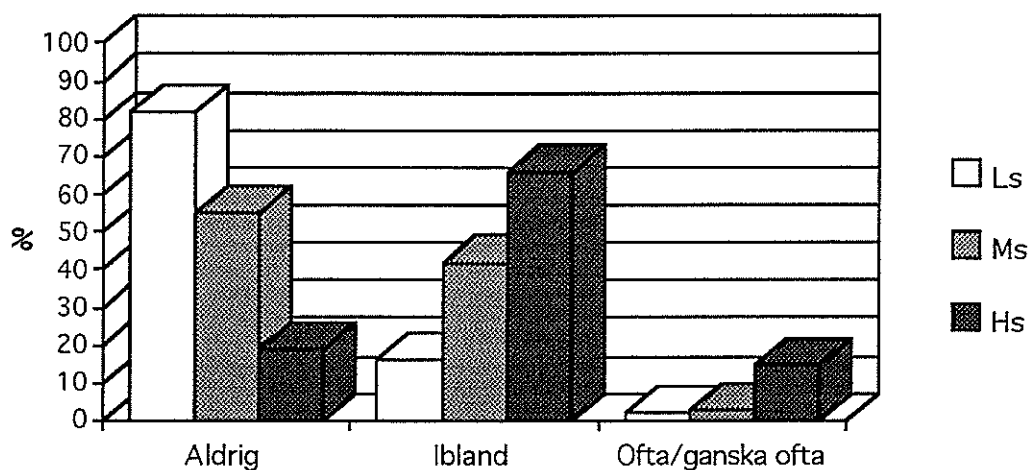
Resultat

Hur många barn leker med eld och "tänder på" och hur ofta?

Av 736 barn och ungdomar uppger 255 st (35%) att de leker med eld någon gång. Femtio (7%) barn (20 flickor och 30 pojkar) leker ofta eller ganska ofta med eld (för högstadiet varje dag eller varje vecka).

Antalet barn som rapporterar att de leker med eld ca femdubblas från låg- till högstadiet samtidigt som den grupp som uppger att de aldrig leker med eld minskar från ca 80% till 20%.

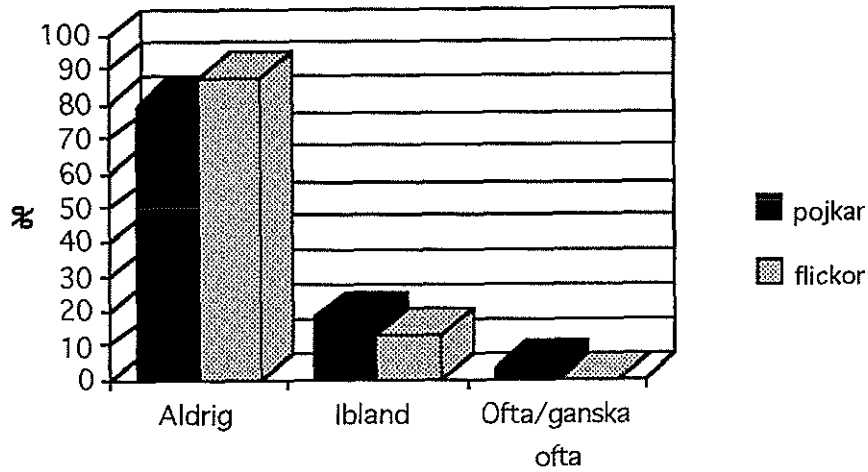
Frekvens av lek med eld i låg-, mellan- och högstadiet

Figur 1. Frekvens av lek med eld i lågstadiet, mellanstadiet och högstadiet, uttryckt i procent.

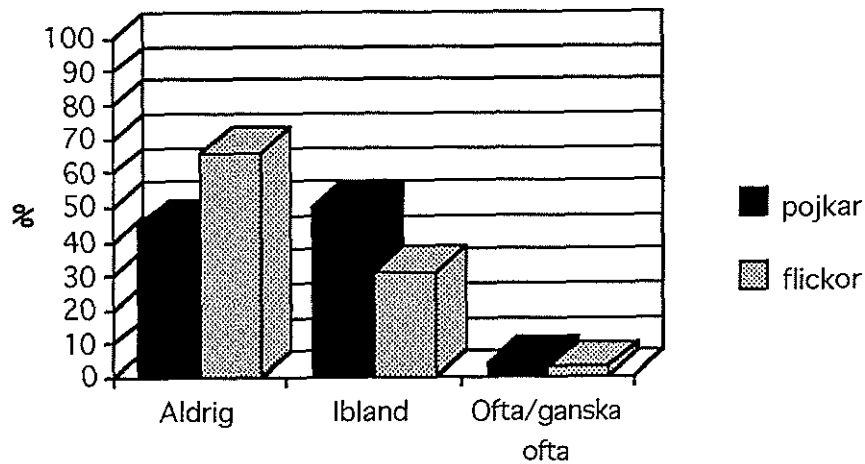
Könsskillnaderna är överlag små. Detta gäller särskilt högstadiet, där de är obefintliga (figur 2 tom 4).

Frekvens av lek med eld i Ls fördelat på kön

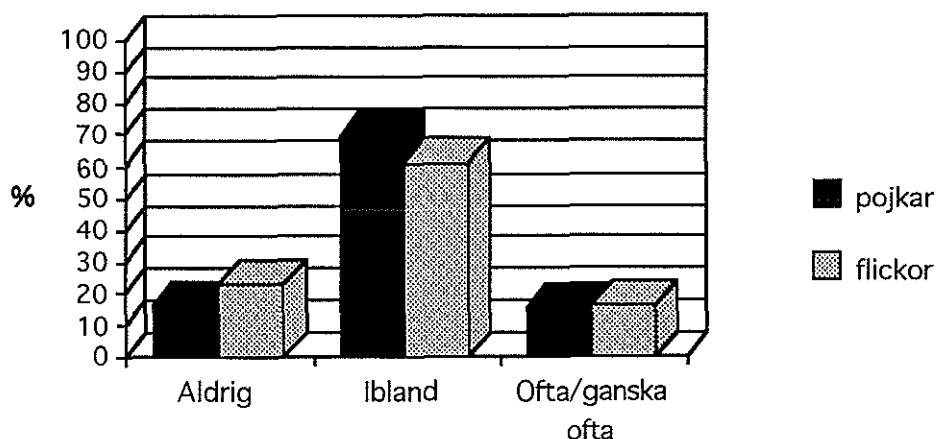
Figur 2. Procent av antal flickor (n=92) respektive pojkar (n=142) i lågstadiet som leker med eld.

Frekvens av lek med eld i Ms fördelat på kön

Figur 3. Procent av antal flickor (n=118) respektive pojkar (n=141) i mellanstadiet som leker med eld.

Frekvens av lek med eld i Hs fördelat på kön

Figur 4. Procent av antal flickor (n=106) respektive pojkar (n=137) i högstadiet som leker med eld.

Av barnen i Ls anger 210 st (90%) att de får använda eld när någon vuxen är i närheten, 11 barn (5%) anser att de får använda eld även när ingen vuxen finns där medan 4 st (2%) inte vet om de får eller ej.

Tjugofem barn i Ls (11%) använder eld utan att någon vuxen person är närvarande.

Vad tänds på?

I Ls och Ms anger 63 barn (15%) (56 pojkar och 7 flickor) att de ofta eller ganska ofta leker med smällare. Nittiosju barn (60 pojkar och 37 flickor) uppger att de tänder ljus ofta eller ganska ofta.

Av de 736 barnen hade 397 (54%) tänt eld på något. Även här finns en klar skillnad mellan stadierna. I lågstadiet uppger 56 barn (24%) att de tänt eld på något. Motsvarande siffror för mellan- och högstadiet är 156 (60%) respektive 185 (76%).

Totalt 320 barn och ungdomar (43%) uppger att de någon gång tänt eld på papper, löv eller gräs. Trettionio barn och ungdomar har tänt på papperskorgar. I Ms och Hs uppger tre ungdomar att de satt eld på byggnader och 122 (24%) att de tänt eld på egna saker. Totalt 130 st (18%) anger att de tänt på "annat".

Tabell 1. Observerade frekvenser för antända objekt i låg-, mellan- och högstadiet fördelade på kön.

Objekt	Lågstadiet		Mellanstadiet		Högstadiet	
	pojkar	flickor	pojkar	flickor	pojkar	flickor
	n (%)	n (%)	n (%)	n (%)	n (%)	n (%)
Papper/löv/gräs	36 (64)	6 (46)	74 (50)	35 (62)	114 (47)	23 (33)
Papperskorg	0	0	12 (8)	2 (4)	20 (8)	5 (7)
Egna saker	*-	*-	32 (21)	8 (14)	57 (24)	25 (36)
Byggnad	*-	*-	1 (1)	0	1 (1)	1 (2)
Annat	20 (36)	7 (54)	29 (20)	11 (20)	48 (20)	15 (22)
Summa	56 (100)	13 (100)	148 (100)	56 (100)	240 (100)	69 (100)

*- Svarsalternativet fanns ej för Ls.

Efter en kategorisering av barnens beskrivningar verkar pinnar, smällare, kort, legobitar och tidningar vara populära objekt att tända på i åk 4, 5 och 6. I åk 7 dominerar sockor, legobitar, bensin och pennor och i åk 8 o 9 byxor (jeans), legobitar och andra leksaker, plast, bensin och spray.

Skador

På frågan om något blivit skadat när de tänt på finns en klar skillnad mellan Ms och Hs. Barnen i mellanstadiet verkar tända på inomhus medan ungdomarna, främst de i åttonde och nionde klass, tänder på utomhus och i naturen.

Totalt 28 barn i Ms anger att något blivit skadat när de tänt på. I sex fall gällde det inredning, t.ex. dukar och mattor och i tio fall blev småsaker som legobitar, äggkartong, papper, plastbunke, skadade. Sex barn hade också skadat sig själv, främst hår och fingrar. Bara tre barn anger att något i naturen blivit skadat – i två fall träd och i ett fall ljung. Ett barn anger att en bil blivit skadad och två barn vill inte tala om vad som skadats. I ett av dessa fall släckte brandkåren elden.

Av de 56 ungdomarna i högstadiet som uppger att de skadat något när de eldat avser 34 naturen. I 21 fall gäller det skador på gräs och löv medan 13 fall avser skador på skog, träd och buskar. Bara sex barn anger skador på småsaker och sju skador på sig själv. Sex har skadat papperskorgar eller lådor och i ett fall har ett träskjul brunnit ner.

Det finns en skillnad mellan åk 7 respektive åk 8 och 9 såtillvida att i åk 7 överväger skador på småsaker.

Totalt 53 barn (42 pojkar och 11 flickor) har någon gång tappat kontrollen över elden de anlagt så att de inte kunnat släcka, de flesta i låg- eller högstadiet. Sjutton barn (13 pojkar och 4 flickor) i lågstadiet har behövt hjälp med släckningen. Av dessa har en pojke och en flicka fått hjälp av kamrater. Fem pojkar och två flickor har hjälpts av vuxna medan sju pojkar och en flicka uppger att brandkåren fått släcka elden.

I mellanstadiet har sex pojkar fått hjälp av kompisar med släckningen medan fyra flickor har blivit hjälpta av vuxna. Totalt har alltså tio barn i mellanstadiet ej själv klarat släckningsarbetet.

I högstadiet har 26 ungdomar (23 pojkar och 3 flickor) behövt hjälp. Sjutton pojkar och två flickor har hjälpts av kompisar, tre pojkar och en flicka av vuxna medan tre pojkar anger att brandkåren släckt elden.

Motiv

Motiven till att man tänder eld på saker skiljer sig både mellan stadier och kön (tabell 2). Det enskilda barnet kan ange flera olika motiv.

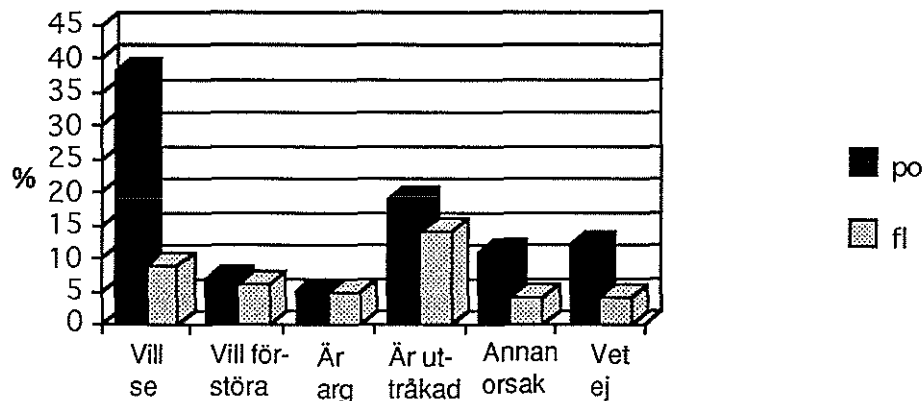
I Ms är en relativt hög andel flickor och pojkar oklara över sina motiv medan så många som hälften av pojkarna i Hs anger som främsta motiv att de vill se det brinna.

Tabell 2. Motiv till att anlägga eld i mellan- och högstadiet fördelade på kön. Observerade frekvenser.

Motiv	Mellanstadiet		Högstadiet	
	pojkar	flickor	pojkar	flickor
Vill se	28	3	70	17
Vill förstöra	*-	*-	13	11
Är arg	4	5	10	10
Är uttråkad	17	7	35	26
Annan orsak	*-	*-	21	8
Vet ej	53	28	22	7

*- Svartalernativet fanns ej för Ms.
Varje barn kan ange flera alternativ.

Motiv till eldsanläggning i Hs

Figur 5. Motiv till eldsanläggning i Hs fördelat efter kön. Procent av antal flickor och pojkar som angav motiv (n=184).

Attityd

Av de 736 barnen uppger 263 st (36%) att de tycker eld är spännande, 188 barn (26%) tycker eld är hemskt eller skrämmande medan 456 barn (60%) anser att eld är mysigt. Observera att barnen även här kan ange flera alternativ t.ex. både tycka att eld är spännande och skrämmande.

Tabell 3. Attityd till eld hos barn i låg-, mellan- och högstadiet. Observerade frekvenser. Procent av totalt antal barn per stadium.

Attityd	Lågstadiet		Mellanstadiet		Högstadiet	
	n	(%)	n	(%)	n	(%)
Spännande	92	(39)	92	(35)	79	(32)
Skrämmande	47	(20)	82	(32)	59	(24)
Mysigt	182	(78)	210	(81)	121	(50)

%-satsen överstiger 100 per stadium därför att varje barn kan ange fler än ett alternativ.

Tabell 4. Attityd till eld i låg-, mellan- och högstadiet. Observerade frekvenser. Procent av totalt antal flickor respektive pojkar per stadium.

Attityd	Lågstadiet		Mellanstadiet		Högstadiet	
	pojkar	flickor	pojkar	flickor	pojkar	flickor
	n (%)	n (%)	n (%)	n (%)	n (%)	n (%)
Spännande	75 (53)	17 (18)	63 (45)	29 (25)	60 (44)	19 (18)
Skrämmande	24 (17)	23 (25)	37 (26)	45 (38)	19 (14)	40 (38)
Mysigt	107 (75)	75 (82)	116 (82)	94 (80)	58 (42)	63 (59)
Ointressant	*-	*-	*-	*-	33 (39)	21 (20)

*- svarsalternativet fanns ej för Ls och Ms

%-satsen överstiger 100 per stadium därför att varje barn kan ange fler än ett alternativ.

Kompetens

I Ls och Ms uppger 303 barn (61%) att deras föräldrar lärt dem hur man handskas med eld. Åttiofem barn (33%) i Ls anger att de fått lära sig handskas med eld i skolan.

I Ms tror 47 st (18%), att gummi och/eller krita är lätt att antända. Elva barn (4%) kan inte svara på frågan avseende vilka material de tror är lätt att tända på. Alltså uppvisar 22% en bristfällig kunskap i detta hänseende. Tjugo barn (8%) vet att jeans är lätt att antända medan 150 (58%) vet att bark är lättantändligt, 31 (12%) svarade både bark och jeans.

För samma fråga i Hs är svaren följande: krita eller gummi 54 (22%), vet ej 15 st (6%), jeans 22 (9%), bark 98 st (40%), både jeans och bark 54 (22%). Eleverna i högstadiet uppvisar alltså inte i nämnvärd utsträckning bättre kunskaper om antändlighet hos material än barnen i mellanstadiet.

På frågan vad man skulle göra först om man såg att det började brinna i ett träd svarade 66 (27%) ungdomar i Hs att de skulle släcka själv, 77 (32%) att de först skulle ropa på hjälp och 100 (41%) att de skulle ringa brandkåren. För Ms är motsvarande siffror 44 (17%), 89 (34%) och 126 (49%). I Ls skulle 86 barn (37%) först ropa på hjälp, 13 (5%) själv försöka släcka och 135 (58%) ringa brandkåren. Hälften av alla barnen (49%) skulle alltså ringa brandkåren först.

Diskussion

Undersökningen bekräftar andra studier som visat att ca 40-50% av skolbarn leker med eld (Kafry, 1980; Block m. fl., 1976). Det finns dock indikationer på att denna siffra inte korrekt återspeglar verkligheten utan är för låg. Över 50% av barnen uppgav nämligen att de tänt på något. En annan faktor som påverkar

siffran för eldlek är att barn under 6-7 år inte är inkluderade i studien. Man har funnit att lek med eld minskar vid 7 års ålder (Block m. fl., 1976; Kafry, 1980). Det är också möjligt att de mindre barnen som vet om farorna med eld inte vill medge lek med eld (se även Kafry, 1980).

Ungdomarna i Hs var klara över varför de tände eld men motiven avvek från vad man tidigare antagit dvs att förstörelselust är det främsta motivet bakom ungdomars hantering av eld. Detta kan vara riktigt när det gäller eldsanläggelse som utreds av polisen. I denna undersökning av normala barn dominerade motivet "vill se det brinna" för ungdomarna i Hs medan förstörelselust inte var särskilt framträdande. Detta kan indicera att aktiva barn som behöver mycket stimulans använder eld i detta syfte. Kanske visar detta också att det är viktigt att differentiera mellan behov av stimulans/aktivitet och dess destruktiva uttrycksform dvs förstörelselust.

Att flertalet av de barn i Ms som anlägger eld uppger att de inte är klara över varför de gör detta (dvs anger "vet ej" som motiv) tyder på att det här inte etablerats ett tydligt samband mellan upplevelse och handling. Kanske etableras vissa vanor relativt eld för en stor del av en normalgrupp barn någon gång under förpuberteten, en period som i så fall skulle lämpa sig väl för försök att påverka barnens förhållande till eld.

Att en aktivitetsfaktor är väsentlig visar flera andra resultat av studien. Dels är de angivna uppkomna skadorna vid eldsanläggningen oftast lindriga, vilket inte tyder på en mer uttalad förstörelselust, dels är det mest småsaker som tänds på.

Eldlekarna byter karaktär vid 13-14 års åldern. Dels mer än tredubblas eldlek från mellan- till högstadiet dels börjar eldlekarna ske företrädesvis utomhus och i naturen, vid denna ålder. Förklaringarna till förändringarna kan vara många men det är troligt att inträdet i puberteten är en väsentlig faktor. Både intresse och umgängesvanor förändras i denna ålder. Detta pekar åter på att särskild fokus på undervisning om eld för denna åldersgrupp är att rekommendera.

Elevernas kunskaper om eldhantering och materials antändlighet är klart bristfällig. Att de inte förbättras i högstadiet jämfört med mellanstadiet är alarmerande med tanke på den kvalitativa och kvantitativa förändringen av eldlek i högstadiet.

Trots att den faktiska kompetensen inte ökar i högstadiet verkar upplevelsen av kompetens öka. Detta antyds genom att tio procent fler ungdomar i högstadiet jämfört med Ms i första hand själv skulle försöka släcka om de såg att det brann i ett träd. Även detta kan tyda på en dålig förståelse för de risker som är förknippade med att det börjar brinna och hur en eld kan utvecklas.

Detta visar att barnen och ungdomarna inte bara behöver undervisas i hur man släcker bränder, utan också i hur man eldar på ett säkert sätt.

Sju procent (53 barn) hade någon gång tappat kontrollen över den eld de anlagt, och behövt hjälp för att släcka. Detta kan ge en fingervisning om mängden potentiella tillbud som förekommer och de risker som är förknippade med dessa.

Resultaten i denna studie torde vara generaliserbara till barn och ungdomar i jämförbara populationer, dvs mellan stora svenska städer med liknande befolkningsunderlag. Det är då värt att notera att frekvensen av lek med eld är störst i storstäderna och lägst på landsbygden. Det finns däremot ingen anledning att tro att motiv till eldlekar och attityd till eld skulle skilja sig väsentligt mellan större och mindre städer. Däremot kan man anta att barn på landsbygden fortfarande har en mer nyttoorienterad syn på eld.

Referenser

- Andersson, H. (1995). *Anlagda bränders omfattning. Motiv och påverkande faktorer*. Doktorsavhandling, Stockholms Universitet.
- Block, J.H., Block, J. & Folkman, W. (1976). *Fire and children: learning survival skills*. U.S.D.A. Forest Service paper (PSW-119). Berkeley, CA: U.S. Forest Service.
- Bumpass, E.R., Fagelman, F.D., Brix, R.J. (1983). Intervention with children who set fires. *American Journal of Psychotherapy*, 37(3), 328-345.
- Clarke, G. (1981). Arson and vandalism. *Fire Prevention*, 144 (10).
- Fineman, K.R. (1980). Firesetting in childhood and adolescence. *Psychiatric Clinics of North America*, 3(3), 483-500.
- Forehand, R., Wierson, M., Frame, C.L., Kempton, T. & Armistead, L. (1991). Juvenile firesetting: a unique syndrome or an advanced level of asocial behavior? *Behav. Res. Ther*, 29(2), 125-128.
- Gaynor, J. & Hatcher, C. (1987). *The psychology of child firesetting*. New York: Brunner/Mazel.
- Heath, A.A., Hardesty, V.A., Goldfine, P.E. & Walker, A.M. (1983). Childhood firesetting: an empirical study. *Journal of the American Academy of Child Psychiatry*, 22(4), 370-374.

- Home Office (1988). *The prevention of arson*. HMSO London.
- Jacobson, R.R. (1985). The subclassification of child firesetters. *J. Child Psychol. Psychiat.*, **26** (5), 769-775.
- Kafry, D. (1980). Playing with matches: children and fire. In: D. Canter (Ed.), *Fires and Human Behaviour*, pp 47-61. New York: John Wiley & Sons Ltd.
- Kolko, D.J. (1985). Juvenile firesetting: a review and methodological critique. *Clinical Psychology Review*, **5**, 345-376.
- Kolko, D.J & Kazdin, A.E. (1989). Assessment of dimensions of childhood firesetting among patients and nonpatients: the firesetting risk interview. *Journal of Abnormal Child Psychology*, **17**(2), 157-176.
- Kolko, J.D. & Kazdin, A.E. (1991). Aggression and psychopathology in match-playing and firesetting children: a replication and extension. *Journal of Clinical Child Psychology*, **20**(2), 191-201.
- Kosky, R. & Silburn, S. (1984). Children who light fires: a comparison between firesetters and non-firesetters referred to a child psychiatric outpatient service. *Australian and New Zealand Journal of Psychiatry*, **18**, 251-255.
- Ouvinen-Birgerstam, P. (1985). *Jag Tycker Jag Är*. Manual. Stockholm: Psyko-logiförlaget.
- Terjestam, Y. & Rydén, O. (1995). Varför leker barn med eld? Samband mellan eldlekar, motiv och självbild hos 736 grundskoleelever (under utgivning). Räddningsverket: Karlstad.
- Wiklund, N.: Motiven för anlagda bränder vinningsorienterad och reaktiv brandanläggelse. *Svenska Brandförsoarsföreningen, Rapport 1983*, **1**, 1-62, Stockholm.
- Wooden, W.S. & Berkey, M.L. (1984). *Children and arson*. New York: Plenum Press.

Frågeformulär Lågstadiet

Datum.....

Vad heter du?.....

Hur gammal är du?.....år

Vilken klass går du i?.....

Vilken skola går du på?.....

1. Så här ofta leker jag med eld:

Aldrig

Ibland

Ofta

2. Så här ofta tändes jag ljus:

Aldrig

Ibland

Ofta

3. Så här ofta leker jag med smällare:

Aldrig

Ibland

Ofta

4. Jag tycker eld är:

Spännande

Hemskt

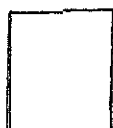
Mysigt

5. Jag använder tändare eller tändstickor när ingen vuxen är med.

6. Jag har upplevt något spännande med eld. Ja Nej

7. Detta har jag 'tuttat på'.

Inget

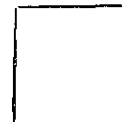
Löv/gräs

Papper

Pappers-
korg

Annat

8. Jag får använda tändstickor eller tändare hemma när någon vuxen är där.

9. Jag får använda tändstickor eller tändare hemma när ingen vuxen är där.

Ja Nej

10. Jag har fått lära mig i skolan hur man handskas med eld.

11. Någon sak eller någon människa har blivit skadad när jag lekt med eld

12. Då släcktes elden av:

Mig/kamrat en vuxen brandkåren den släckte sig själv

13. Jag har upplevt något hemskt med eld.

14. Mamma eller pappa har visat mig hur man handskas med eld.

15. Om det började brinna i ett träd så skulle jag allra först:

Kalla på hjälp Ringa brandkåren Försöka släcka själv

FRÅGEFORMULÄR MELLANSTADIET

Datum

1. Vad heter du?.....

2. Hur gammal är du?.....år

3. Vilken klass går du i?.....

4. Vilken skola går du på?.....

1. Så här ofta leker jag med tändare eller tändstickor:

Aldrig

Ibland

Ganska ofta

2. Så här ofta tänder jag ljus:

Aldrig

Ibland

Ganska ofta

3. Så här ofta leker jag med smällare:

Aldrig

Ibland

Ganska ofta

4. Jag tycker eld är spännande

Ja

Nej

Jag tycker eld är hemskt

Ja

Nej

Jag tycker eld är mysigt

Ja

Nej

5. Jag har upplevt något hemskt med eld:

Ja

Nej

6. Detta hände.....

7. Jag har upplevt något spännande med eld: Ja Nej

8. Detta hände.....

9. När jag tittar på en stor eldsvåda, tex på TV, känner jag att det är:

Spännande Hemskt Inget särskilt

10. Mina föräldrar har visat mig hur man handskas med eld.

Nej

Ja

11. Jag får lov att använda tändare eller tändstickor hemma när ingen vuxen är där.

Ja

Nej

12. Om jag såg att det började brinna i ett träd så skulle jag allra först:

Försöka släcka själv

Ringa brandkåren

Ropa på hjälp

13. Det är lätt att tända eld på:

Jeans

Gummi

Krita

Bark

14. Jag använder tändare eller tändstickor hemma när ingen vuxen är där.

Ja

Nej

15. Någon sak har blivit skadad när jag tänt eld. Ja Nej

16. Detta blev skadat:.....

17. Elden släcktes av:

18. En människa eller ett djur har blivit skadat när jag tänt eld.

Ja Nej

19. Denna person (eller djur) blev skadad.....

20. Jag leker med eld för att:

Jag vill se det brinna Ja Nej

Jag har tråkigt Ja Nej

Jag är arg Ja Nej

Vet ej

21. Jag har 'tuttat på' det här:

Papper eller löv eller gräs Ja Nej

Byggnad Ja Nej

Papperskorg Ja Nej

Egna saker vad?..... Ja Nej

Annat vad?..... Ja Nej

FRÅGEFORMULÄR Högstadiet

Datum

1. Vad heter du?.....	
2. Hur gammal är du?.....år	3. Vilken klass går du i?.....
4. Vilken skola går du på?.....	

1. Så här ofta "leker" jag med tändstickor eller tändare:

Varje dag Varje vecka Varje månad Nästan aldrig Aldrig

2. Följande saker är det är lätt att sätta eld på:

Jeans Gummi Krita Bark

3. Jag tycker eld är: ointressant spännande mysigt skrämmande

4. Jag har upplevt något hemskt med eld.

Ja

Nej

5. Detta hände:.....

.....

6. Ungefär så här gammal var jag då.....år

7. Jag har upplevt något spännande med eld. Ja Nej

8. Detta hände:.....

.....

9. Ungefär så här gammal var jag då.....år

10. När jag tittar på en stor eldsvåda, på TV eller i verkligheten, så känner jag att det är:

Spännande och roligt

Spännande och hemskt

Hemskt

Roligt

Vet ej

Annat Vad?.....

11. Om jag såg att det började brinna i ett träd så skulle jag göra följande: skriv en 1:a framför det du skulle göra först, en 2:a framför det du skulle göra sen och en 3:a framför det du skulle göra sist.

Försöka släcka själv

Ringa brandkåren

Kalla på hjälp

12. Detta har jag 'tuttat på'?
(här avses inte ljus, grill, öppen brasa)

Papper eller löv eller gräs Ja Nej var?.....

Byggnad Ja Nej var?.....

Papperskorg Ja Nej var?.....

Egna saker Ja Nej vad?.....

Annat Ja Nej vad?.....

13. Detta har blivit skadat när jag 'tuttat på':

.....

14. Jag har alltid kunnat släcka elden själv när jag har 'tuttat på'.

Ja Nej

15. Jag fick hjälp att släcka av:.....

16. Någon människa eller något djur har blivit skadad när jag tänt eld.

Ja Nej

17. Detta hände.....

18. Jag 'tuttar på' för jag:

Vill se det brinna Ja Nej

Vill förstöra något Ja Nej

Är arg på någon Ja Nej

Är uttråkad Ja Nej

Vet ej

Annan orsak. Vilken?.....

19. Så här känns det när jag 'tuttar på'?

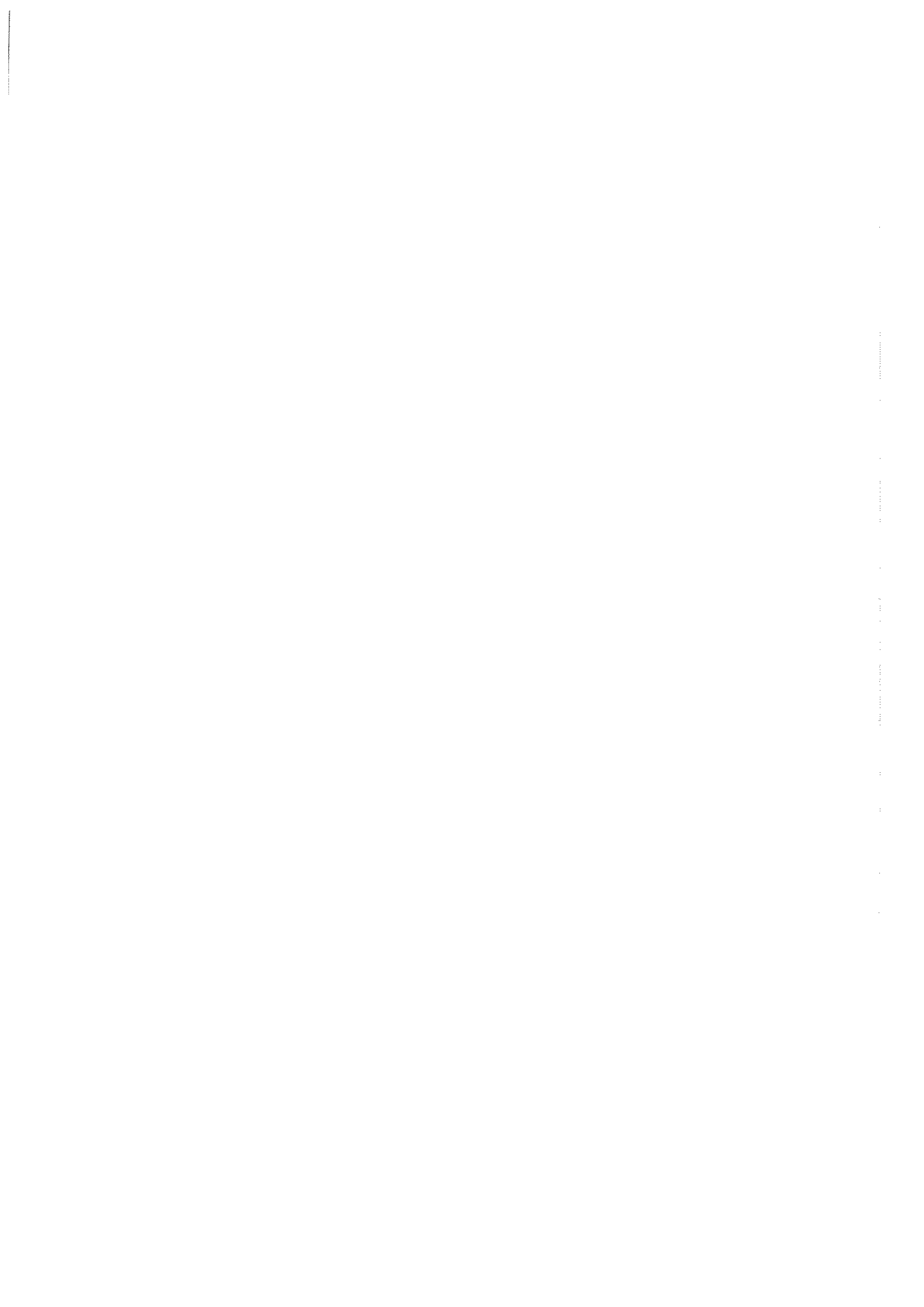
Spännande

Hemskt

Roligt

Vet ej

Annat. Vad?.....

Räddningsverket, 651 80 Karlstad
Telefon 054-13 50 00, telefax 054-13 56 00 Internet <http://www.srv.se>

Beställningsnummer P21-109/95. Telefax 054-13 56 05